

KONSEPTUAL YONDASHUV – O'QITUVCHINING INNOVATSION KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH OMILI SIFATIDA

Pulatova Muxabbat Egamberdiyevna (PhD)

Sh. Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti Fakultetlararo pedagogika kafedrasida o'qituvchisi

Anotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'qituvchilarida innovatsion kompetensiyani rivojlantirishning mazmuni uning nazariy, amaliy va shaxsiy tashkil etuvchilardan iborat tayyorgarligini maqsadli yo'naltirish, uzluksiz takomillashtirib borish, innovatsion jarayonlarning qonuniyatlari, xususiyatlari, yangiliklarga ochiqlikka asoslanishi kerakligi aniqlandi.

Kalit so'zlar: Ta'lim tizimini rivojlantirish strategiyasi, innovatsiyalar, "Samarqand tajribasi", "mobil metodik guruhlar", Kasbiy-innovatsion faoliyat, innovatsion kompetensiya.

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЙ ПОДХОД КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИОННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГА

Пулатова Мухабат Эгамбердиевна (PhD)

Самаркандский государственный университет имени Ш. Рашидова Преподаватель кафедры межфакультетской педагогики

Анотация: В данной статье определено, что содержание развития инновационной компетентности учителей начальной школы должно основываться на целенаправленной направленности, постоянном совершенствовании и открытости к новым инновациям.

Ключевые слова: Стратегия развития системы образования, инновации, «Самаркандский опыт», «мобильные методические группы», Профессионально-инновационная деятельность, инновационная компетентность.

CONCEPTUAL APPROACH AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF INNOVATIVE COMPETENCE OF A TEACHER

Pulatova Mukhabat Ehamberdievna (PhD)

Samarkand State University named after Sh. Rashidov Lecturer at the Department of Interfaculty Pedagogy

Summary: This article determines that the content of the development of innovative competence of primary school teachers should be based on purposeful orientation, continuous improvement and openness to new innovations.

Basic words: Strategy development of system education, innovation, «Samarkand experience», «mobilnye methodicheskie groups», Professional-innovative workability, innovative competence.

Ta'lim tizimini modernizatsiya qilish uning barcha yo'nalishlarini qamrab olgan hozirgi vaqtda uning eng muhim tarkibiy qismi hisoblangan o'qituvchilarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish bosqichi ham o'z ahamiyatiga ko'ra muhim bo'g'in sifatida e'tirof etilmoqda. Ta'lim sohasidagi islohotlar mamlakatdagi ijtimoiy-iqtisodiy vaziyat, globallashtirish, barcha tarmoqlarni axborotlashtirish, jarayonga innovatsion texnologiyalarni jadal joriy qilish, o'qitish tizimining uzluksiz va uzviy bo'lishini, tom ma'noda o'qituvchilarni kasbiy rivojlantirish jarayoniga ham bevosita taalluqlidir.

Ta'lim tizimini rivojlantirish strategiyasini tanlashning ijtimoiy-madaniy vaziyat, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish xususiyatlariga bog'liqligi A.G.Asmolov tomonidan asoslangan [9;21-39-b.]. Mazkur holatda ta'lim siyosatining muammolariga munosib javob topishga urinishlar uzluksiz ta'lim uchun innovatsiyalarni ishlab chiqish va amalga oshirishni talab qiladi.

Ma'lumki, mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning strategik maqsadlaridan biri mavjud muammolarni hal qilish orqali inson kapitalini uzoq muddatli yuksaltirishdir. Bunda yuqori malakali mutaxassislarga bo'lgan ehtiyoj ta'lim tizimini takomillashtirish, bitiruvchilarga o'z imkoniyatlarini namoyon qilish, nostandart echimlar taklif eta oladigan darajada tafakkur qilishga qodirlikni ta'minlaydigan muhit yaratish asosida qondirilishi mumkin bo'ladi.

Demak, strategik maqsad davlat va jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy ehtiyojlariga yo'naltirilgan ta'lim sifatini oshirishdan iborat ekan, unga erishish uchun shu sohada faoliyat yuritayotgan pedagog xodimlarning kasbiy mahoratini uzluksiz rivojlantirish uchun ham etarlicha sharoit hozirlash vazifasi dolzarblashadi.

Ta'lim jarayoni ishtirokchilarini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash maktab o'qituvchilariga ilmiy-metodik yordam berish, eng saralarini aniqlash, ilg'or tajribalarni ommalashtirish, innovatsiyalarga ochiq va faoliyatiga jadal tatbiq qilayotgan pedagoglarni rag'batlantirish mexanizmlarini takomillashtirish, variativ

dasturlarni taklif qilish kabi harakatlar asosida ta'lim mazmunini modernizatsiyalash va diversifikatsiyalash kabilarni qamrab oladi. Bu jarayon maktablarda ta'lim sifatini oshirish, o'qituvchining ijtimoiy mavqei, obro'sini ko'tarish, ta'lim tashkilotlarining o'quv va moddiy-texnik bazasini yaxshilash bilan birgalikda olib borilishi zarur.

Keyingi paytlarda o'qituvchilarning kasbiy mahoratini oshirishga yo'naltirilgan ko'plab tadbirlar ularning faoliyati sifatini oshirish, xususan, innovatsion salohiyatni shakllantirishda ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Buning uchun, tegishli huquqiy-me'yoriy baza yaratilib jarayonda nafaqat malaka oshirish ta'limi muassasalari, balki oliy ta'lim tashkilotlari va xususiy sektorning ishtirokiga ruxsat berilishini tub burilish sifatida baholash mumkin. Shu o'rinda aytish mumkinki, oliy ta'lim tashkilotlari iqtisodiyotning harakatlantiruvchi kuchi bo'lib, undagi ta'lim natijalari inson kapitalini ishlab chiqish va rivojlantirishning asosiy bo'g'inidir. Shuning uchun keyingi islohotlar oliy ta'lim tashkilotlarining umumta'lim maktab o'qituvchilari malakasini oshirish jarayoniga jadal kirib kelayotganligini, yangicha yondashuvlar taklif etayotganligini ko'rsatmoqda.

Jumladan, Samarqand davlat universiteti, O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti tomonidan tashkillashtirilgan hamda "Samarqand tajribasi" sifatida e'tirof etilayotgan matematika, kimyo, biologiya, fizika, informatika, ona tili va adabiyoti, tarix fanlaridan xalq ta'limi tizimidagi umumta'lim muassasalari o'qituvchilari bilimni yaxshilash hamda yangicha o'qitish uslublarini tushuntirish bo'yicha "mobil metodik guruhlar" faoliyatini innovatsion yondashuv tarzida keltirish mumkin.

O'qituvchilarni qo'llab-quvvatlashga yo'naltirilgan mazkur ilmiy-metodik maydonchani maqsadi pedagog xodimlarning individual ta'lim trayektoriyasini tuzish, mustaqil ta'limni rag'batlantirish, o'zaro tajriba almashish muhitini yaratish, ilg'or yondashuvlarni tezkor singdirishdan iborat ekanligi unga innovatsion amaliyot sifatida qarash mumkinligini bildiradi. "Mobil metodik guruhlar"ga quyidagi vazifalar yuklatilgan:

umumta'lim muassasalari o'qituvchilarini o'z ustida ishlash, mutaxassislik fani bo'yicha muntazam ravishda zamonaviy bilimlarga ega bo'lish, ularning kasbiy mahoratini oshirishga ko'maklashish;

maktablarda faoliyat olib borayotgan o'qituvchilarning bilimni diagnostikadan o'tkazish;

diagnostika natijasidan kelib chiqib, bo'shliqlarni bartaraf etishga qaratilgan o'quv mashg'ulotlarini tashkil qilish;

"mobil metodik guruhlar" trener-o'qituvchilari tomonidan har oyda kamida ikki marotaba tinglovchilarning bilimlarini diagnostikadan o'tkazish hamda natijasiga ko'ra metodik yordam ko'rsatish;

ilg'or metodikalar va innovatsiyalarga o'rgatish orqali o'qituvchilarning kasbiy mahoratini oshirib borish;

o'qituvchilarning metod kunlarida o'quvlarni samarali tashkil qilish;

elektron, onlayn platformalar, ijtimoiy tarmoqlar orqali guruhdagi tinglovchilar bilan muntazam ravishda o'quvlarni olib borish.

Lekin, statistik tahlillarning ko'rsatishicha, o'qituvchilarning malakasi talab darajasidan pastligicha qolmoqda. Respublikamiz xalq ta'limi tizimida faoliyat olib borayotgan 506618 nafar o'qituvchilarning 440656 nafarini (86,7%) oliy ma'lumotli, 28662 nafari (5,6%) tugallanmagan oliy ma'lumotli, 37700 nafarini (7,4%) o'rta maxsus ma'lumotlilar tashkil qilmoqda. Ahamiyat qaratiladigan jihatlaridan yana biri shundaki, o'rta maxsus ma'lumotli o'qituvchilarning salmoqli qismi boshlang'ich sinf o'qituvchilari ulushiga to'g'ri keladi. Shuningdek, respublika bo'yicha umumta'lim maktablari o'qituvchilarning sifat tarkibi (oliy va birinchi toifalilar) 22,5% ekanligi, oliy toifali o'qituvchilar ulushi esa bor-yo'g'i 8,5%ni tashkil qilishi ham hali amalga oshirilishi zarur bo'lgan islohotlarning qamrovi nihoyatda keng bo'lishi lozimligini belgilaydi.

Mamlakatimizda malaka oshirish, umumta'lim tashkilotlaridagi o'quv faoliyati samaradorligini oshirish va o'z-o'zini o'qitishga qaratilgan metodik faoliyat tashkil etilgan. Bugungi kunda uzluksiz ta'lim tizimi mehnat bozorida o'zgarishlarga tezkor javob bera boshladi. Ta'lim mazmuni asosan buyurtmachilar, pedagoglar tomonidan belgilanmoqda. Uzluksiz kasbiy rivojlantirish jarayonida onlayn ta'lim platformalaridan foydalangan holda, taqdim etilayotgan modulli o'quv dasturlari o'qituvchilarning innovatsiyalarga tayyorgarligini shakllantirishga yordam bermoqda.

Bizning fikrimizcha, uzoq muddatli istiqbolda respublikada ta'lim tizimining ishlashi va rivojlanishi tashqi va ichki sharoitlar bilan belgilanadi. Tashqi sharoitlar orasida bilimga asoslangan iqtisodiyotga o'tish ta'lim uchun katta ahamiyatga ega bo'lib, bu mehnat bozorida bilim va kompetensiyaga talabning oshishiga olib keladi hamda uzluksiz kasbiy ta'lim tizimini shakllantirish orqali inson kapitali sifatini yaxshilashni talab qiladi.

Ta'limni rivojlantirishga ta'sir ko'rsatadigan asosiy ichki sharoit – bu ta'lim sohasidagi yirik investitsiya loyihalarini amalga oshirishdir. Maktab ta'limi maqsadlariga muvofiq, kasb-hunar, shu jumladan, pedagogik, ta'lim sohasidagi rivojlanishning asosiy yo'nalishi: aholiga sifatli oliy ma'lumot olish imkoniyatini ta'minlaydi.

Keyingi yo'nalish – bu global Internet ta'lim resurslaridan foydalanishni ta'minlash, onlayn, masofaviy

o'qitish dasturlari, yangi avlod raqamli va elektron o'qitish vositalarini tizimga keng joriy etishdan iborat.

Mazkur sharoitlarni ta'minlash uchun bir qator tadbirlarni amalga oshirish lozim bo'ladi:

o'qituvchilarni uzluksiz kasbiy rivojlantirish jarayonini boshqarishni samarali tashkil etish;

ta'lim xizmatlarini diversifikatsiyalash, sifatini oshirish, axborot va telekommunikatsiya tizimlaridan samarali foydalangan holda uzluksiz kasbiy rivojlanish muhitini yaratish;

xalq ta'limi tizimi muammolari bilan bog'liq ilmiy-tadqiqot ishlarini ko'paytirish va ularning natijalarini, sohaga tatbig'ini nazoratga olish;

pedagoglar uchun ish joyidan to'g'ridan-to'g'ri Internet tarmog'iga ulanish imkoniyatlarini ta'minlash;

o'quv-uslubiy majmualarda innovatsion yondashuvlarni tatbiq qilish, elektron ta'lim resurslarining variativligiga erishish.

Shuningdek, keltirilgan sharoitlar pedagoglarni, jumladan, boshlang'ich sinf o'qituvchilarini zamonaviy standartlarga mos keladigan, keng dunyoqarashga ega bo'lgan, ta'lim natijalari sifati uchun yuqori ijtimoiy javobgarlikni o'z zimmasiga oladigan, o'quvchilarning ta'lim yo'nalishlarini mos tarzda boshqaradigan, ularning shaxsiy va kasbiy o'sishiga yordam beradigan tashkiliy-iqtisodiy va tartibga solish mexanizmlarini ishlab chiqish bilan izohlanadi.

O'qituvchilarning innovatsion kompetensiyasini rivojlantirish haqida to'xtalganda, uni ta'lim tizimining ishlab chiqishi mumkin bo'lgan mahsuloti, deb bilamiz. Innovatsion kompetensiyali o'qituvchining resurs sifatidagi funksiyasi yangiliklar salohiyatini to'plash manbai bo'lib xizmat qilishi, insonga xos bo'lgan qobiliyatlar taraqqiyotining namoyishi, istiqbolli muammolar echimini aniqlash, istiqbolni rejalashtirishni ifodalaydi. Shu narsa ravshanki, ta'lim sohasi, o'z vazifasiga ko'ra, jamiyat innovatsion rivojlanishining real va potensial subyektlarini shakllantirishni ta'minlay oladi. Demak, ta'lim tizimida innovatsion kompetensiyali o'qituvchilar etarli miqdorda bo'lishi uchun uni ishlab chiqarish kerak.

Ishlab chiqarish resurslarni tayyor mahsulotga aylantirish jarayonini anglatar ekan, innovatsion kompetensiyali o'qituvchi salohiyatini ta'limning ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchilik darajasidan istiqbolni shakllantiradigan, o'zgartirishlar kiritadigan manbai nuqati nazaridan ko'rib chiqamiz.

Ta'lim kadrlar bilan ishlash uchun qanday imkoniyatlarga ega, uni shakllantirishning qanday usullari ishlab chiqilgan va hali nimalar yaratilishi kerak? Bu savollarga javob topishning ahamiyati juda katta, chunki ta'limning sifati yosh avlodning qobiliyatlari va subektivligini rivojlantirish imkonini beradi.

Ma'lumki, umumta'lim maktabining o'quv jarayoniga innovatsiyalarni tatbiq etish o'qituvchidan nazariy, amaliy va shaxsiy tayyorgarlikni talab qiladi. Shuning uchun o'qituvchilarning innovatsion salohiyatini rivojlantirish muhim hisoblanadi. Ta'lim tizimiga qo'yilgan strategik va taktik vazifalarni hal qilish sifati ko'p jihatdan o'qituvchining kasbiy darajasiga bog'liq. Shu sababli o'qituvchilar innovatsion salohiyatini rivojlantirish uchun sharoitlar yaratish va o'qituvchilarning uzluksiz ta'limga jalb qilinishini ta'minlash ta'lim muassasalari uchun ham, ta'limni boshqaruv organlari darajasida ham dolzarb vazifadir. O'qituvchilar innovatsion salohiyatining mohiyatini aniqlash va uni qo'llab-quvvatlash yo'nalishlarini ishlab chiqish uchun uslubiy asos faoliyatning me'yoriy tuzilishi hisoblanadi. Bu jarayonda "...tezkor texnologik o'zgarishlar davrida ehtiyojlar dinamikasi, talabni individuallashtirish va uni qondirish imkoniyatlarining oshishini anglatuvchi uzluksiz ta'limning tubdan yangi tizimini shakllantirish kechiktirib bo'lmaydigan, echimini kutayotgan masaladir. Bundan tashqari, bunday ta'limning asosiy xususiyati nafaqat bilim va texnologiyalarni uzatish, balki ijodiy hamda ijtimoiy kompetensiyani shakllantirish, qayta tayyorlashdan iborat bo'ladi" [11].

Yuqorida keltirilgan an'analar va muammolar o'qituvchilarni uzluksiz kasbiy rivojlantirish strategiyasini aniqlash yo'nalishini belgilaydi. Shu sababli, vazifa o'quv mazmunini ehtiyojlar asosida shakllantirish, pedagog xodimlarni kasbiy rivojlantirish bo'yicha xizmatlarni variativlash orqali uzluksiz ta'lim infratuzilmasini rivojlantirishga qaratilishi zarur.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 29 apreldagi "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish innovatsionini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5712-sonli Farmonida pedagog xodimlarning malaka oshirish tizimini samarali tashkil etish, jumladan, malaka oshirish muassasalarida o'quv mashg'ulotlarini o'tkazish uchun yuqori malakali professor-o'qituvchilarni jalb qilish, malaka oshirish kurslarida esa tinglovchilarning salohiyatini inobatga olish uning maqsadlaridan biri etib belgilangan [3]. Shubhasiz, o'qituvchilar malakasini oshirish tizimini yuqori malakali professor-o'qituvchilarsiz sifatli amalga oshirib bo'lmaydi.

O'zbekiston Respublikasida o'qituvchilarni tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimi o'ziga xos an'analar, istiqbollar va innovatsion rivojlanish tendensiyalariga ega. U o'zining tuzilishiga, yangilanish va global ta'lim sohasining yaxlitligi integratsiyasiga ega. Shu bilan birga, o'qituvchilarning malakasini oshirishga bilvosita va bevosita aloqador holda, uzluksiz ta'lim tizimida ham qator muammolar mavjud:

1. Pedagogik ta'lim ko'lamini kengaytirish va pedagogik oliy ta'lim tashkilotlari bitiruvchilarining nafaqat ta'lim sohasida, balki turli xil gumanitar texnologiyalardan foydalanishni talab qiladigan boshqa

sohalarda ishlashga yo‘naltirilishi. Ijtimoiy tadqiqotlar natijalariga ko‘ra, kam ixtisoslashgan o‘qituvchilar o‘z mutaxassisliklari bo‘yicha ishlaydilar. Boshqa tomondan, maktabda pedagogik ma‘lumotga ega bo‘lmagan kishilar ham ishlashmoqda.

2. Umumta‘lim maktabining haqiqiy ehtiyojlari va o‘qituvchilar tayyorlash sifati o‘rtasidagi tafovutni bartaraf etish. Bu, avvalo, maktab ta‘limi mazmunini yangilash, o‘quv jarayonini uslubiy va moddiy-texnik ta‘minotiga aloqadordir. Bunday sharoitda davlat ta‘lim standartlari talablariga muvofiq kompetensiyaviy yondashuv asosida katta o‘zgarishlar talab qilinadi.

3. Uzluksiz ta‘lim, umr bo‘yi o‘qitish tamoyilining, malaka va kompetensiyaga qo‘yiladigan talablarning o‘sib borayotgan ahamiyatini hisobga olish.

4. O‘qituvchilarni uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimiga yangi talablarni tatbiq etish. Unda uzluksiz kasbiy rivojlantirish uchun sharoit yaratish ko‘proq amaliy yo‘naltirilganligida namoyon bo‘ladi.

Bundan tashqari, bugungi kunda uzluksiz ta‘lim tizimining tendensiyalari saqlab turilgani holda, o‘qituvchiga individual maqsadli yordam ko‘rsatishga qaratilgan chora-tadbirlar mexanizmi yaxshi yo‘lga qo‘yilmagan.

Ta‘limni rivojlantirish bilan bog‘liq zamonaviy va istiqbolga qaratilgan muammolarni hal etishda o‘qituvchining vazifasi ta‘lim sifatini ta‘minlashda innovatsion yondashuvlarni tatbiq qilishdan iborat bo‘ladi. Buning uchun ta‘lim subyektlari bilan o‘zaro munosabatda bo‘lish, metodik xizmat ko‘rsatuvchi tuzilmalarni kuchaytirish, amaliy va metodik maydonchalarni tashkil etish kerak. Bu o‘rinda oliy va malaka oshirish ta‘limi muassasalari jarayonlarning tashabbuskori va ishlab chiqaruvchisi bo‘lishi zarur. Ushbu funktsiya xalq ta‘limi sohasiga doir ilmiy izlanishlarning amaliyotga tatbiq‘ini ta‘minlash, aniq tashabbuslar, o‘qituvchilarning sifat tarkibini yaxshilash, ularni kasbiy rivojlantirish texnologiyalarini takomillashtirish orqali ta‘minlanadi.

Shu tariqa, ta‘limni modernizatsiyalash jarayonlari uning barcha bosqichlarini birlashtirishga qaratilgan tizimni yaratishni, shuningdek, uzluksiz ta‘lim innovatsion mehnat bozori ehtiyojlari bilan uyg‘unlashtirishni o‘z ichiga oladi.

Yuqoridagi fikrlar asosida o‘qituvchilarni uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimiga oid quyidagilarni ajratib ko‘rsatish mumkin:

o‘qituvchilarni uzluksiz kasbiy rivojlantirish innovatsion xarakter kasb etishi, mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyoti, bitiruvchilar ko‘nikmasiga qo‘yiladigan talablarga mos bo‘lishi, aniq ehtiyojlarga asoslanishi;

uzluksiz kasbiy rivojlantirish dasturlari yangicha yondashuvlar, innovatsiyalar, g‘oyalar, ilg‘or texnologiyalar, ta‘limni isloh qilish muammolari nuqtai nazaridan joriylanishi;

kasbiy rivojlantirish uzluksiz va innovatsion faoliyat orqali amalga oshirilishi;

o‘qituvchini uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimi mazmun jihatidan amaliyot va undan keyingi faoliyati bilan bog‘liq bo‘lishi;

o‘qituvchilarda innovatsion kompetensiyani rivojlantirish ta‘lim maqsadlariga muvofiq bajarilishi;

o‘qituvchilarni uzluksiz kasbiy rivojlantirishning nazariy va konseptual asoslarini ishlab chiqish kerak.

Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarida innovatsion kompetensiyani rivojlantirish jarayonlari monitoringining quyidagi turlaridan foydalanish o‘rinli, deb hisobladik:

- o‘qituvchining innovatsion faoliyatga tayyorgarligini ta‘minlashda yuzaga keladigan muammolar va qiynchiliklarni aniqlashga yo‘naltirilgan innovatsion kompetensiyasini shakllantirish;

- o‘qituvchining innovatsion kompetensiyasini shakllantirishni boshqarish jihatidan muhim muammolarni aniqlash;

- uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimida o‘qituvchining innovatsion qobiliyatini shakllantirish natijasida yuzaga keladigan ta‘sirlar samaradorligini kuzatish va baholashni ta‘minlash.

Monitoringdan maqsad quyidagi asosiy natijalarga erishish hisoblanadi:

- o‘qituvchilarning innovatsiyalarga tayyorgarligini ta‘minlash samaradorligini aniqlash;

- boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun zarur bo‘lgan ma‘lumotlarni shakllantirish.

Kvalimetriya asosida olib borilgan ilmiy ishlar tahlili “mezonlar” tushunchasini o‘rganish ob‘ektining sifat tavsifi tarzida o‘qituvchining innovatsion kompetensiyasini rivojlanganligini aniqlash imkonini berdi.

Olimlar tomonidan innovatsiyalarni baholash mezonlarini ishlab chiqish, ta‘lim tizimi natijalarini, shuningdek, butun tizimni va uning alohida elementlarini sifat jihatidan tavsiflash bo‘yicha bir qator ishlar qilingan. Kasbiy-innovatsion faoliyatga tayyorlash samaradorligi mezonlari va ko‘rsatkichlari R.X.Jo‘rayev [10], O‘.Q.Tolipov [16], N.A.Muslimov [13], M.T.Jumaniyozova [11] va boshqalarning ishlarida ko‘rib chiqilgan.

Ko‘pchilik olimlar tomonidan innovatsiyaning asosiy mezoni sifatida yangilik ko‘rsatiladi. Bu esa har bir o‘qituvchi faoliyatiga kiritilayotgan yangilikning mohiyati, uning darajasini aniqlashi va tushinishi juda muhimligini ko‘rsatadi. Innovatsiyalar tajribada keng va ijodiy qo‘llansa, uni pedagogik yangiliklarni

baholash mezonini sifatida ko'rib chiqish mumkin, agar u ma'lum xususiyatlari yoki murakkabligi tufayli tor, cheklangan doirada qolsa, bu holda pedagogik innovatsiyalar haqida gapira olmaymiz.

Sohaga oid nazariy manbalar, olib borilgan kuzatishlar va o'rganishlar natijasida boshlang'ich sinf o'qituvchilari innovatsion kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik omillarini rasmda keltirilgan tuzilmadagi kabi belgilanishi maqsadga muvofiq, deb hisobladik (1-rasm).

Belgilangan pedagogik omillarning ta'minlanishi boshlang'ich sinf o'qituvchilarining gnostik, prognostik, kommunikativ, tashkiliy, moslashuvchanlik, tahliliy, refleksiv ko'nikmalaridan iborat pedagogik mahoratini takomillashtiradi. Buning uchun muayyan faoliyat jarayoni zarur bo'lib, uning mavjudligi o'qituvchida innovatsion kompetensiyani rivojlantirishning tarkibiy qismi hisoblanadi. Shuningdek, innovatsion kompetensiya pedagogik yangiliklarni yaratish, asoslash va amaliyotga kiritish uchun ahamiyatli bo'lgan motivlar, bilim, ko'nikma, malaka, o'z-o'zini baholash, shaxsiy-kasbiy fazilatlarga egaligi bilan belgilanadi.

O'qituvchilarning innovatsion kompetensiyasini rivojlantirishga nazariy tayyorgarligi pedagogik innovatsiyalar asoslarini bilish, nostandart fikrlash tarzida namoyon bo'ladigan ko'nikmalarini ifodalaydi. Uning asosiy tashkil etuvchilari konstruktiv va gnostik harakatlardir. Faoliyatning ikkala turi ham o'qituvchida analitik, prognostik, proeksion, aks ettirish ko'nikmalarini shakllantirishni talab qiladi [8; 79-82-b.].

O'qituvchilarning innovatsion kompetensiyasini rivojlantirishga doir fundamental bilimlarga egaligi

O'qituvchilarning innovatsion kompetensiyasini rivojlantirishni rejalashtirish va amalga oshirish uchun tayyorligi

O'qituvchilarni uzluksiz kasbiy rivojlantirish mazmunida innovatsion kompetensiyani rivojlantirishga doir tarkibning mavjudligi

O'qituvchilarni uzluksiz kasbiy rivojlantirish monitoringining yo'lga qo'yilganligi

1-rasm. Boshlang'ich sinf o'qituvchilari innovatsion kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik omillari

O'qituvchining amaliy tayyorgarligi esa uning innovatsion faoliyatga imkon beradigan ko'nikmalarida ko'rinadi. Bunday qism tarkibiga tashkiliy va kommunikativ ko'nikmalar kiradi. Shaxsiy tayyorgarlik uning motivlari, refleksiyasi, moslashuvchanligi, maqsad qo'yishi va amalga oshirishda sobitligini bildiradi. Yuqoridagi fikrlar asosida boshlang'ich sinf o'qituvchilarining innovatsion kompetensiyasini rivojlantirishga tayyorgarlik mezonlari va darajalarini shakllantirdik (1-jadval).

Jadvaldan shunday xulosaga kelish mumkinki, yuqori daraja boshlang'ich sinf o'qituvchilarining innovatsion kompetensiyasini rivojlantirishga to'liq tayyorgarligini, yaxshi daraja tayyorgarlikning yyyetarlicha emasligini, lekin jarayonni boshqara olishi mumkinligini, o'rta daraja to'liq bo'lmagan tayyorgarlik, aniq harakatlar lozimligini, past darajada esa o'z ustida jiddiy ishlash, uzoq muddatli mustaqil o'qish zarurligini bildiradi.

1-jadval.

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining innovatsion kompetensiyasini rivojlantirishga tayyorgarlik darajalari va tarkibiy qismlari

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining innovatsion kompetensiyasini rivojlantirishga tayyorgarlik darajalari va tarkibiy qismlari			
Darajalar	Tarkibiy qismlar		
	Nazariy	Amaliy	Shaxsiy
Past	O'quv jarayonini tashkil etishga doir o'quv texnikasi, dasturlari, mavjud innovatsion texnologiyalarni biladi.	Darslarni tashkil etishda innovatsion usullar va o'quv vositalaridan foydalanadi. Muloqot amaliyotiga ega.	Innovatsion faoliyatda ishtirok etishdan bosh tortish holati uchrab turadi, bunda motivatsiya hamkasblari bilan munosabatlardagi keskinliklarning oldini olishga yordam beradi. Ijodkor, o'zicha epizodik ta'lim bera oladi.
O'rta	O'quv jarayonini tashkil etishga doir turli darajadagi innovatsion dasturlar va o'qitish usullarini biladi.	Darsda o'qitishning innovatsion usullaridan foydalanadi. Kishilar bilan sifatli aloqani tashkil qilishga qodir.	Yangiliklarni qabul qilishga qiziqadi. Innovatsion faoliyatda ishtirok etishni istaydi. Yutuqlari uchun rag'bat kutadi. Ijodga ishtiyoqi baland.
Yaxshi	O'quv jarayonini tashkil etishga doir turli darajadagi innovatsion dasturlar va o'qitish usullarini biladi. Amaliyotga tatbiq etish yo'llaridan xabardor.	Rivojlantirish va amalga oshirish. Innovatsion dasturni o'rganish, tashkil etish, ifodalash va o'rtacha boshqarishga qodir.	Innovatsiyaga ta'lim tizimini rivojlantirish mexanizmi sifatida qaraydi.
Yuqori	O'quv jarayonini tashkil etishga doir o'qitishning innovatsion texnologiyasini biladi va ularning qo'llanilishi samarali ekanini tushunadi. Amalga tatbiq etish yo'llaridan xabardor.	Ulardan birini amalga oshiradi. Jamoasi bilan turli xil ijro vazifalari(rollari)-ni bajaradi. Shu jumladan, o'yin uskunalarni qo'llay oladi.	Innovatsiyani shaxsiy-kasbiy hayotining bo'lagi, deb qabul qiladi. Innovatsion faoliyatda qatnashish motivatsiyasi o'zining ijodiy rivojlanish potensialini belgilaydi.

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining innovatsion kompetensiyasini rivojlantirishga tayyorgarlik darajalari va tarkibiy qismlari

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining innovatsion kompetensiyasini rivojlantirishga tayyorgarlik darajalari va tarkibiy qismlari

Darajalar Tarkibiy qismlar

Nazariy Amaliy Shaxsiy

Past O'quv jarayonini tashkil etishga doir o'quv texnikasi, dasturlari, mavjud innovatsion texnologiyalarni biladi. Darslarni tashkil etishda innovatsion usullar va o'quv vositalaridan foydalanadi. Muloqot amaliyotiga ega. Innovatsion faoliyatda ishtirok etishdan bosh tortish holati uchrab turadi, bunda motivatsiya hamkasblari bilan munosabatlardagi keskinliklarning oldini olishga yordam beradi. Ijodkor, o'zicha epizodik ta'lim bera oladi.

O'rta O'quv jarayonini tashkil etishga doir turli darajadagi innovatsion dasturlar va o'qitish usullarini

biladi. Darsda o'qitishning innovatsion usullaridan foydalanadi. Kishilar bilan sifatli aloqani tashkil qilishga qodir. Yangiliklarni qabul qilishga qiziqadi. Innovatsion faoliyatda ishtirok etishni istaydi. Yutuqlari uchun rag'bat kutadi. Ijodga ishtiyoqi baland.

Yaxshi O'quv jarayonini tashkil etishga doir turli darajadagi innovatsion dasturlar va o'qitish usullarini biladi. Amaliyotga tatbiq etish yo'llaridan xabardor. Rivojlantirish va amalga oshirish. Innovatsion dasturni o'rganish, tashkil etish, ifodalash va o'rtacha boshqarishga qodir. Innovatsiyaga ta'lim tizimini rivojlantirish mexanizmi sifatida qaraydi.

Yuqori O'quv jarayonini tashkil etishga doir o'qitishning innovatsion texnologiyasini biladi va ularning qo'llanilishi samarali ekanini tushunadi. Amalga tatbiq etish yo'llaridan xabardor. Ulardan birini amalga oshiradi. Jamoasi bilan turli xil ijro vazifalari (rollari)-ni bajaradi. Shu jumladan, o'yin uskunalarini qo'llay oladi. Innovatsiyani shaxsiy-kasbiy hayotining bo'lagi, deb qabul qiladi. Innovatsion faoliyatda qatnashish motivatsiyasi o'zining ijodiy rivojlanish potensialini belgilaydi.

O'qituvchilarni qo'llab-quvvatlash nuqtai nazaridan, past va o'rta darajali tayyorgarlikda ularda innovatsion kompetensiyani rivojlantirish uchun muayyan sharoitlar yaratish, ilmiy-metodik qo'llab-quvvatlashni amalga oshirish talab etiladi.

Boshlang'ich sinf o'qituvchisida innovatsion kompetensiyasini rivojlantirishga tayyorgarlikka nisbatan past yoki o'rta daraja kuzatilsa, ularga ilmiy-metodik yordam ko'rsatish, qo'llab-quvvatlash va samaradorlikka yo'naltirilgan sharoit yaratish zarur bo'ladi. Yaxshi va yuqori darajali tayyorgarlikda o'qituvchilarni raqobatbardosh saqlab turish, o'zlarini namoyon qilishlariga imkon berish va tajribalarini ommalashtirishga e'tibor qaratish kerak. O'qituvchilarning innovatsion kompetensiyasini rivojlantirishga tayyorgarligini muhokama qilishda shuni ta'kidlash kerakki, shaxsning etakchi fazilatlarini qatorida kompetensiya bilan bir qatorda, innovatsion faoliyat ham muhimdir, bu intellektual tashabbus darajasida, ijodiy faoliyatning ortib borayotgan dinamikasida namoyon bo'ladi. Chunki, uning shaxsiy sifatleri rivojlanishi uchun asos bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

O'zbekiston Respublikasining "Innovatsion faoliyat to'g'risida"gi Qonuni. – QHMMB, 03/20/630/1101-son, 24.07.2020.

O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – QHMMB, 03/20/637/1313-son, 24.09.2020.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish innovatsionini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5712-son Farmoni. – QHMMB, 06/19/5712/3034-son, 29.04.2019.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish innovatsionini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5712-son Farmoni. – QHMMB, 06/19/5712/3034-son, 29.04.2019.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022–2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-son Farmoni. – QHMMB, 06/22/60/0082-son, 29.01.2022.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 11 maydagi "2022–2026 yillarga xalq ta'limini rivojlantirish bo'yicha milliy dasturni tasdiqlash to'g'risida"gi PF-134-son Farmoni. – QHMMB, 06/22/134/0407-son, 11.05.2022.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 21-iyundagi "Pedagogik ta'lim sifatini oshirish va pedagog kadrlar tayyorlovchi oliy ta'lim muassasalari faoliyatini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-289-son Qarori. – QHMMB, 07/22/289/0562-son, 22.06.2022.

Адо́льф В.А., Илья́на Н.Ф. Инновационная деятельность педагога в процессе его профессионального становления: монография. Красноярск, 2007. 204 с.

Асмолов А.Г. Стратегия социокультурной модернизации образования: на пути к преодолению кризиса идентичности и построению гражданского общества // Психолого-педагогический поиск. 2010. № 2 (14). 21-39.

Джураев Р.Х. Интегративно-модульная технология непрерывной профессиональной подготовки специалиста / Узлуксиз таълим. – 2018. - № 4. – Б. 50-56.

Илья́на Н.Ф. Становление инновационной компетентности педагога: вопросы теории и практики / монография. – Красноярск, 2014. – 204 с.

Jumaniyozova M.T. Malaka oshirish jarayonida o'qituvchilarni innovatsion faoliyatga tayyorlashning pedagogik asoslari (tarix fani o'qituvchilari misolida): ped. fan. nom... diss. – Toshkent, 2007. – 176 b.

Muslimov N.A. Bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchisini kasbiy shakllantirish. – T.: Fan, 2004. – 130 b.

Muslimov N.A., Usmonboyeva M.H., Sayfurov D.M., To'rayev A.B. Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari. – T., 2015. – 69 b.

O'roqov Sh. Bo'lajak kollej o'qituvchilarida kasbiy-pedagogik kompetentlikni shakllantirishning ilmiy-metodik jihatlari. // SamDU ilmiy tadqiqotlar axborotnomasi. - Samarqand: - 2015. - 4-son. – B.132-135.

Tolipov O'.Q. Oliy pedagogik ta'lim tizimida umummehnat va kasbiy ko'nikma va malakalarni rivojlantirish texnologiyasi: ped. fan. dok... diss. – Toshkent, 2004. – 269 b.